

“BEGÄRET ATT VETA” ELLER “BEGÄRET ATT NJUTA”? MARIE SOPHIE SCHWARTZ PÅ EXPORT TILL POLEN¹

Magdalena Wasilewska-Chmura
Uniwersytet Jagielloński
magdaw59@interia.pl

Abstract

This contribution addresses the phenomenon of the popularity of Swedish women writers in the nineteenth century in Sweden and other European countries. The focus is on Polish translations of Marie Sophie Schwartz, whose novels became extremely popular in Poland in the 1860s and 1870s, judging from the number of books translated in comparison to other Swedish bestselling writers, such as Fredrika Bremer and Emilie Flygare Carlén. The contribution begins with a discussion of translation strategies for titles, used as tools for marketing the literature. The titles employed appealed to readers' expectations about popular literature by emphasizing the melodramatic elements of the plot rather than its social dimension, especially in novels published as serials in newspapers and magazines. Interestingly, subsequent book editions were published with titles more true to the original, which suggests a growing social consciousness in Polish society about the issues addressed in the novels. One of the most important issues for Schwartz was emancipation, specifically women's right to education, employment and economic autonomy. Although the author was rather moderate in her call for gender equality, emphasizing a distinct 'nature' of women and the need for their commitment to the family, Polish translations modified such gender-related aspects further, rendering progressive female characters in more conservative terms and as conforming to culturally established behavioural patterns. This might be due to the specific political situation in nineteenth-century Poland, which, in the aftermath of its partition by the Russian Empire, the Kingdom of Prussia and Habsburg Austria was no longer an independent country and struggled to preserve a national culture. The values promoted in the Schwartz's novels, namely the importance of work and duty, became vital strategic elements for the Polish nation after the defeat of the national uprising in 1863, when the romantic fight for freedom proved fruitless. Subsequently, the topic of social conflict became less frequent in literature, whose focus shifted towards education.

Under 1860–70-talen noterades en osedvanlig våg av översättningar av svenska romaner i Polen, skrivna främst av kvinnor. Fredrika Bremer var den första som introducerades för polska läsare med nio romaner under 1850- och 1860-talet. Sedan kom ett flertal böcker av Emilie Flygare Carlén och Marie Sophie Schwartz, den förra med 7 romaner 1867–1913, den senare med 24 verk 1864–1928, varav några i flera upplagor och några som både tidningsföljetong och

¹ Ämnet ingår i forskningsprojektet Swedish Women Writers on Export in the 19th century, som drivs vid Göteborgs universitet.

bok. Schwartz övertag över de två andra i Polen är signifikativt och saknar motstycke i andra länder, utom Tyskland och USA (Kolbe, 2014, 13).

Romanen, vars popularitet växte snabbt i Europa under 1800-talet, utvecklades inom två parallella linjer: dels som underhållningsgenre, avsedd för mindre bildade, däribland kvinnor; dels som engagerad litteratur – till en början främst tendensroman med didaktiskt och pedagogiskt budskap. Schwartz skrev inom båda de nämnda linjerna (Kolbe, 2014, 10), hennes romaner hade en melodramatisk handling samtidigt som de klart knöt an till dåtida uppfostringslitteratur, s.k. rådgivare för kvinnor, dvs. praktiska handböcker som skulle introducera dem i den nya, borgerliga kvinnorollen. Jag har rubricerat de två linjerna med ord från Fredrika Bremers självbiografi om hennes instängda uppfostran som gav upphov till "begäret att veta och begäret att njuta" (Holm, 1993, 248). Dessa ord utgör nämligen en träffande formel för den kvinnliga läslusta som var omdebatterad och kritiserad som förledande och skadlig, inte minst i Sverige kring 1800-talets mitt (Larsson, 1993, 320–321). För kvinnor var faktiskt läsningen en väg till både kunskap, som kompletterade deras bildning, och en mental frigörelse från de instängda patriarkala hemmen in i romansens och äventyrets värld (Larsson, 1993, 322; Kolbe, 2001, 21). Frågan är vad som blev avgörande för Schwartz framgång i Polen. Min tes är att denna berodde på en specifik förening av båda kvaliteterna i hennes romaner som hade en spännande melodramatisk intrig och samtidigt pläderade för en ny social medvetenhet, särskilt vad gällde kvinnofrågan. Dessutom låg hennes program om bildningens och arbetets centrala roll väl i tiden för positivismens introduktion, som i Polen sammanföll med nationalupprorens nederlag och insikten om en pragmatisk väg för nationens fortlevnad under delningarnas tid, då Polen inte existerade som självständig stat.

Jag ska börja med att ta upp valet av Schwartz romaner och strategierna för deras marknadsföring i Polen. Hon introducerades för polska läsare med *Mannen av börd och kvinnan av folket*, publicerad som följetong i *Gazeta Polska* 1864. Då fick hon en kort biografisk notis, som var skriven av översättaren efter det mönster som hon själv diktat upp och som kom att traderas fram till 1960-talet (Kolbe, 2014, 16). Där framhävs hennes grundliga utbildning och mångsidiga begåvning, bl.a. i teckning och måleri, som förde hennes tavlor till kungliga slottet. Vidare noteras hennes tidiga litterära talang som hon uppenbarligen inte litade på eftersom hon brände sina ungdomsalster. I hennes äktenskap med den respekterade professor Schwartz betonas mannens ovilja mot "romaner och romanser" och hans förbud mot hennes publikationer under eget namn. Det var först mannens död som fick henne att framträda officiellt som författare (Szwartz, 1864/19, 1 fotnot).² Levnadsteckningen hade alltså en melodramatisk framtoning, som anspelade på populärlitteraturens mönster. Dessutom nämns Schwartz i främsta ledet av dåtida kvinnliga svenska bästsäljande författare, tillsammans med Fredrika Bremer och Emilie Flygare Carlén. Dessa var av allt att döma kända och ansedda bland polska läsare, vilket skulle bära upp tidningens försäljning.

Några titlar på Schwartz verk ändrades dock i översättning jämfört med originalen. Den ovannämnda *Mannen av börd och kvinnan av folket* hette *Rodzina Romarhierta* ['Familjen

² Innandess använde hon pseudonymer, t.ex. Zamor, Syrsan, Fru MSS***. I de polska översättningarna omnämns hon som Schwarz, ibland även med flicknamnet angivet enligt dåtida bruk (född Birath).

Romarhierta']³ (1867) och utkom först i tredje upplagan med originaltiteln ordagrant översatt: *Pan z rodu i kobieta z gminu* (1878), som framhäver tendensaspekten genom en opposition med ett klart antytt socialt budskap. I och med titeln *Familjen Romarhierta* lanserades boken snarare som en släktroman ur högre ståndens liv än en socialt indignerad text. Schwartz egenskap av sin tids tendensförfattare för klass- och kvinnofrågor försvann sålunda ur synfältet. Detta följde i sin tur den dåtida polska kulturens strävan att under stormakternas ockupation fokusera på nationell enhet och inte framhäva sociala konflikter. Å andra sidan har originaltiteln något melodramatiskt över sig; en av populärlitteraturens klyschor var nämligen olycklig kärlek som omöjliggjordes av stånds- eller klasskillnader (Öhman, 2002, 51–52). Ändringen av titeln kan i så fall tolkas som ett försök att lansera romanen som kvalitetslitteratur med en viss bildningspotential. Efternamnet med en främmande klang i titeln fungerade förmodligen som en sorts lockbete för läsaren som ville söka sig bort från de inhemska problemen.

Arbetet adlar mannen har översatts konsekvent som *Praca uszlachetnia* [Arbetet adlar], vilket överensstämmer med den tyska översättningen (*Die Arbeit adelt*) och visserligen bär på ett moraliskt budskap, men inte knutet till kön. Till skillnad från andra romaner av Schwartz med duktiga, självförsörjande unga kvinnor till huvudkaraktärer handlar den om en föräldralös pojke som trots motgångar arbetar sig upp i samhället. Romanens titel lät då i översättningen som ett positivistiskt slagord för organiskt arbete och plikt känsla, något som hade blivit till en patriotisk strategi i Polen efter det misslyckade nationalupproret 1863 (Miłosz, 1993, 326–328).

Tyska översättningar lär förresten ha spelat en betydelsefull roll för Schwartz spridning i Polen dels p.g.a. hennes popularitet i de tyskspråkiga länderna, dels därför att tyska var det officiella språket i de delar av Polen som inkorporerats av Preussen och Österrike-Ungern (västra resp. södra och sydöstra Polen). Enligt Schwartz kontrakt med den tyske förläggaren Otto Janke fick dessutom hennes verk sedan 1863 publiceras på tyska innan de publicerats i Sverige (Kolbe, 2014, 29–30), så några av dem kunde omedelbart nå även polska läsare.

Romanen *Gertruds framtidsdrömmar* kom ut på polska i två olika översättningar, *Marzenia Gertrudy* [Gertruds drömmar] (1876) resp. *Przyszłość Gertrudy* [Gertruds framtid] (1877), båda efter den tyska utgåvan (1875) och före resp. samtidigt med den svenska (1877). Detta talar för att den var översatt från tyska eller med stöd av den tyska översättningen. De båda titlarna förmedlar dock olika föreställningar om innehållet: den förra syftar snarare på en melodramatisk historia som framhäver kvinnans verklighetsbortvändhet, typisk för romanser, medan den senare antyder en verklighetsförankrad attityd som får kvinnan att åtminstone till en viss grad bestämma över sitt liv. Den senare matchade sålunda bättre romanens budskap och vädjade till de kvinnliga läsare som i litteraturen sökte kunskap och förebilder för en ny kvinnoroll.

Att det var den kvinnliga läsekretsen som skulle tilltalas av Schwartz romankonst framgår av den introduktion som författarinnan fick 1868 i ett veckoblad för kvinnor, *Bluszcz*, som propagerade för kvinnornas självbildning och engagemang i samhällslivet. Artikeln, skriven av tidskriftens kvinnliga chefredaktör, Maria Ilnicka, presenterade Schwartz som en kvinno sakskvinna och Fredrika Bremers efterföljare. Deras litterära genre definierades som "roman om kvinnan", vilket innebar något mer än roman med kvinnliga karaktärer; den utgjorde

³ I hakparenteser anges mina egna översättningar från polska till svenska (M. W-C.).

nämmligen en röst i emancipationsdebatten mot de traditionella mönstren. Bremer hade enligt Ilnicka börjat skildra kvinnan i moderna sociala sammanhang och konfrontera hennes längtan efter utbildning och självständighet med hennes begränsade utvecklingsmöjligheter. Schwartz ansågs ha gått ett steg längre i och med att hon inte bara visade kvinnans utsatta position utan också vägen till självbildning och ett liv i enlighet med sina egna principer. Författarinnan prisades för att hon "väver in det verkliga livets problem i karaktärernas fiktiva liv utan att ge efter för fantasin" (Ilnicka, 1868, 62), vilket lät författarskapets tendensaspekt träda i förgrunden snarare än underhållningsaspekten, även om det ibland utsattes för mild kritik gällande konstnärlig utarbetning av detaljerna (Ilnicka, 1868, 70).

Ilnicka skrev uppskattande om den moderna kvinnan, som genom utbildning får insikt i sin kvinnliga kallelse och plikt (Ilnicka, 1868, 69). Det är ekon av den komplementära könsrollsideologin, som Marie Sophie Schwartz var förespråkare för. Den spreds i talrika rådgivningstexter för kvinnor och förkunnade kvinnans roll som maka och mor, uppfostrerska och husföreståndarinna; allt detta skulle dock uppnås genom självbildning och moralisk insikt (Kolbe, 2001, 9). Schwartz skrev faktiskt tre rådgivare för kvinnor (Kolbe 2014, 10) samt använde sig av genrens poetik och retorik sina romaner (Kolbe, 2001, 14 och passim). Ideologin kom snart att bli omodern i och med det moderna genombrottet i Norden, men den verkar välkommen i 1860- och 1870-talets Polen som ville aktivera alla samhällskrafter för nationens överlevnad, dock utan radikalism i vare sig klass- eller könsfrågor.

Schwartz förhållande till emancipationen är svårtolkat utifrån hennes verk. Hon pläderade å ena sidan för kvinnans myndighet, näringsfrihet och ekonomiska oberoende, å den andra framställde hon emancipationssträvandena i något satirisk form i romanen *Emancipationsvurmen*, som därför blev "en missförstådd tendensroman" (Stolpe, 1965, 9). I Polen kom romanen ut i två olika översättningar med drygt tio års mellanrum. Den förra översättningen fick titeln *Marzenia i rzeczywistość* [Drömmar och verklighet] (Schwartz, 1865), som har en konventionellt melodramatisk karaktär och suggererar fram ett vanligt kvinnoöde, som går ut på att anpassa sig till de rådande villkoren.⁴ Det är alltså populärlitteraturens kod som valts i stället för ett modernt och omstritt begrepp som emancipation, vilket är förklarligt med tanke på följetongens syfte att locka alla potentiella läsare med sina önskeuppfyllande och förutsägbara klichéer. Den senare översättningens titel, *Gorączka emancypacyi*, motsvarar den svenska, och emancipationsidéerna artikuleras tydligare, vilket kan förklaras med att termen var aktuell i debatten, då översättningen kom ut i bokform (Schwartz, 1877c).

Av det oovansagda framgår att det i stort sett var idéinnehållet som gjorde Schwartz intressant för polska läsare, även om vissa idéer tonades ner med tanke på den polska, tämligen konservativa kulturkontexten. Tendensen ska diskuteras i det följande med avseende på utvalda exempel ur *Gertruds framtidsdrömmar* och dess polska översättningar, samt den tyska som förmodligen utgjorde källtexten för de polska översättarna. Det bekräftas av en del detaljer som stämmer överens med den tyska översättningen men som sedan försvann eller ändrades i den svenska utgåvan.

⁴ Jfr *Gertruds framtidsdrömmar* och dess översättning med fokus på drömmar – se ovan.

Huvudkaraktären Gertrud, som kommer hem efter tre år i huvudstaden, där hon skaffat sig utbildning och arbete, beskrivs på följande sätt:

Hennes sätt hade likväl blifvit mera sansadt. Hon hade fått en viss värdighet, som, i förening med det kloka och förståndiga ansigtsuttrycket gav henne utseende af att vara betydligt äldre än hon verkligen var. (Schwartz, 1877a, 56)

Den tyska översättningen stämmer överens med det svenska originalet (se de understrukna egenskaperna) utom i en detalj, nämligen åldern som antagligen fanns angiven i manuskriptet men ströks i den svenska utgåvan:⁵

[...] und dennoch war ihre Art und Weise eine mehr gesetzte geworden. Sie war jetzt im Besitze einer gewissen Würde, die in der Vereinigung mit dem klugen und verständigen Ausdruck im Gesicht ihr das Aussehen gab, als wäre sie weit älter als neunzehn Jahre. (Schwartz, 1875, 87)

De polska översättningarna avviker på ett iögonfallande sätt från både den svenska och den tyska texten genom moduleringar och uteslutningar av de angivna karaktärsdragen (se kursiv i exemplen nedan, här översatta tillbaka till svenska):

[... hon *verkade* likväl *inte* vara någon *lätt sinnig, tankspridd flicka*. Trots glädjen utstrålade hon *allvar* med hela sitt väsen, som jämte *den förståndiga blicken* gjorde henne mycket äldre än hon verkligen var.]⁶

[Och likväl var Gertrud trots glädjen även *allvarlig*. Uttrycket av *att vara försjunken i djupa tankar vek inte* från hennes ansikte och gjorde henne mycket äldre än vad hon som ung nittonårig fröken egentligen var.]⁷

⁵ Som nämnts ovan kom den svenska bokutgåvan (1877) två år efter den tyska översättningen (1875), vilket möjliggjorde omredigering av det svenska manuskriptet före tryck.

⁶ "[...] z tem wszystkim *nie wydawała się* jednak *lekkomyślną, roztrzępaną dziewczyną*. Obok bowiem tej wesołości *powaga* przebijająca się w całej jej postaci, wraz z *rozumnem wyrazem oczu* czyniły ją o wiele starszą, niż była w istocie" (Schwartz, 1876, 80) .

⁷ "A jednak Gertruda mimo wesołości była i *poważną, wyraz głębokiego zamyślenia* nie ustępował z jej twarzy i czynił ją wiele starszą niż była w istocie jako panienska w dziewiętnastym roku życia" (Schwartz, 1877b, 53).

<i>Svenskt original</i>	<i>Tysk översättning</i>	<i>Polsk översättning 1876</i>	<i>Polsk översättning 1877</i>
sansad	gesetzt	nie lekkomyślna ⁸ [inte lättsinnig]	poważna [allvarlig]
värdighet	Würde	nie rozrzepana [inte tankspridd]	wyraz głębokiego zamyślenia [försjunken i djupa tankar]
klok	klug	powaga [allvar]	---
förståndig	verständig	rozumny [förståndig]	---

Sammanställningen ovan ger vid handen att de positiva egenskaperna (sansad, värdig, klok, förståndig), som kopplas ihop med intellekt och självbehärskning, i de polska översättningarna har försvagats både kvantitativt (bara två av fyra i texten från 1877) och kvalitativt; "försjunken i djupa tankar" medför nämligen snarare associationer med inåtvändhet än förnuft; "inte verka lättsinnig och tankspridd" inför stereotypa egenskaper för kvinnligt genus (motsatser till rationalitet), om än med negation. Den reduktionistiska synen på kvinnan går ut på att betona hennes omyndighet genom beteckningarna "flicka" resp. "fröken", som saknas i originalet, samt attributen "ung" och "nittonårig", som ytterligare försvagar den nyvunna mogenhet originaltexten förmedlar. I de polska översättningarna har kvinnan inte blivit helt berövad sina traditionella genusdrag, som i alla fall antyds som potentiellt befintliga; hon vinner däremot knappt några fullständigt nya egenskaper som definierar hennes identitet på samma villkor som mannens (obs. "inte verka vara" i stället för originalets "bli").

En annan kulturbetingad modulering i den polska översättningen förekommer då Gertrud talar med doktor Hartling om sin syster Isabellas ovana vid flört: "Hon är vid tjuguar mera obekant med dylika saker, än andra flickor vid tolf" (Schwartz 1877a, 67). I den polska översättningen har tolv modulerats till trettonårsåldern (Schwartz, 1877b, 64), tydligen med tanke på en kulturbefäst gräns för flickornas inträde i sällskapslivet,⁹ medan den tyska håller sig till originalet (Schwartz, 1875, 105).

Även om Schwartz använder sig av såväl populärkulturens schabloner som tendensromanens direkta idéutläggning i dialogerna kan hennes stil vara ganska koncis, t.o.m. djärv, vilket korresponderar med hennes kvinnliga karaktärens självbestämmande läggning. I polsk översättning märks även i detta avseende strävan att släta ut de för epoken lite väl starka bilderna och uttryckssätten, särskilt Gertruds. Hennes spontana reaktion gentemot fastern, "Är du rysk, faster lilla?" (Schwartz, 1877a, 40), med idiommet som innebär "är du tokig?", ligger i den tyska översättningen nära originalet: "Das wäre doch thöricht, liebe Tante." (Schwartz,

⁸ De polska fraserna anges oböjda i tabellen.

⁹ Jag kommenterar inte översättningen från 1876, som av allt att döma innehåller ett redaktions- eller tryckfel, dvs. tjugooårsåldern nämns två gånger.

1875, 57). På polska låter det däremot mycket artigare: [Och vilken orimlighet skulle det inte vara, faster lilla!],¹⁰ resp. [Jag för min del anser det däremot inte alls nödvändigt, faster lilla].¹¹

Vad gäller manligt genus ifrågasätts inte de stereotypa karaktärsdragen i översättningen. Doktor Hartling "var en person med mycket energi och intelligens, men också stor självtillit" (Schwartz, 1877, 59), och på tyska "ein Mann von grosser Energi, Intelligenz und grossem Selbstvertrauen" (Schwartz 1875, 92). Alla dessa egenskaper finns med i de polska översättningarna, t.o.m. lite uppförstorade; "stor självtillit" har exempelvis blivit 'ovanlig själsstyrka'.¹² Annorlunda förhåller det sig då vissa manliga genusnormer urartar, t.ex. styrka till våld, som i följande exempel: "och det gick så långt, att den uppretade mannen misshandlade Anne Louise" (Schwartz, 1877a, 19); "es ging so weit, dass der erzürnte Mann seine Frau misshandelte" (Schwartz, 1875, 25).

Både den svenska texten och den tyska översättningen nämner företeelsen utan omsvep: mannens vrede och våld mot hustrun. De polska förmildrar däremot mer eller mindre tydligt omständigheterna. Den från 1876 nämner slag mot hustrun, men inte mannens vrede: 'och Emil glömde sig och slog sin hustru';¹³ att glömma sig verkar ta en del av ansvaret från förövaren. Översättningen från 1877 låter däremot det viktigaste vara diffust: 'och det kom sig att den upprörde mannen begick ett övergrepp mot den svaga kvinnan';¹⁴ upprördhet förefaller vara en ädlare känsla än vrede, övergrepp behöver inte heller innebära fysiskt våld. På så sätt framstår uppörelsen makarna emellan som ett något allvarligare äktenskapsgräl, inte något brott.

De ovan analyserade exemplen uppvisar en genusrelaterad tendens. De kvinnliga karaktärer som strävar efter självständighet och oberoende framstår i översättningarna som mer anpassade till de rådande genusnormerna, dvs. mer flickaktiga och väluppfostrade, medan manliga karaktärer inte förlorar sin genusbestämda integritet. Detta kan bero på att emancipationstanken inte var så framskriden i det dåtida Polen; den polska debatten om emancipation började inte förrän på 1870-talet, och litterära gestaltningar av emanciperade kvinnor kommer från 1890-talet. Faktum är emellertid att förebilder för starka, yrkesverksamma kvinnor var mycket välkomna i Polen efter nationalkampens nederlag; då familjefäder hade stupat eller blivit deporterade till Sibirien var det nämligen kvinnor som ofta höll samman familjerna, värnade om det nationella kulturarvet och blev hjältar i vardagen (Uggla, 1989, 92). Marie Sophie Schwartz romaner kom med lagom moderna, inte alltför radikala mönster för kvinnans nya sociala ansvar och engagemang.

Bibliografi

- Holm, B. (1993). Ett världsomspännande befrielseföretag. Om Fredrika Bremer. I E. Møller Jensen (red.), *Nordisk kvinnolitteraturhistoria. II. Faderns huset: 1800-talet*, (s. 242–254). Höganäs: Viken.
- Ilnicka, M. (1868). Zofia Schwartz. *Bluszcz*, 11, 62, 12, 69–71.

¹⁰ "A to kochana ciociu byłaby dopiero niedorzeczność" (Schwartz 1877b, 38).

¹¹ "Ja, przeciwnie, kochana ciociu, nie widzę najmniejszej tego potrzeby" (Schwartz, 1876, 54).

¹² "niezwykły hart ducha" (Schwartz 1876, 87).

¹³ "i Emil do tego stopnia się zapomniał, że uderzył żonę" (Schwartz, 1876, 24).

¹⁴ "i przyszło do tego, że mąż w uniesieniu dopuścił się nadużycia nad słabą kobietą" (Schwartz, 1877b, 19).

- Kolbe, G. (2014). *Strategier för framgång. Marie Sophie Schwartz som föregångs kvinna*. Utg. H. Hanner, E. Lilja. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Kolbe, G. (2001). *Om konsten att konstruera kvinna. Retoriska strategier i 1800-talets rådgivare och i Marie Sophie Schwartz' romaner*. Göteborg: Litteraturvetenskapliga institutionen.
- Larsson, L. (1993). Den farliga romanen. I E. Møller Jensen (red.), *Nordisk kvinnolitteraturhistoria. II. Fadershuset: 1800-talet* (s. 319–327). Höganäs: Viken.
- Miłosz, C. (1993). *Historia literatury polskiej*. Övers. M. Tarnowska. Kraków: Znak.
- Schwartz, Z. (1865). *Marzenia i rzeczywistość*. *Gazeta Polska*, 236–254.
- Schwartz, M. S. (1875) *Novellen. Bd 1. Gertruds's Zukunftstraum*. Övers. E. J. Jonas, Leipzig: Ernst Julius Günther.
- Schwartz, M. Z. (1876). *Marzenia Gertrudy. Powieść*. Övers. J. K. S. Warszawa: J. Kaufman.
- Schwartz, M. S. (1877a). *Gertruds framtidsdrömmar*. Stockholm: Sigfrid Flodin.
- Schwartz, Z. M. (1877b). *Przyszłość Gertrudy. Powieść*. Övers. T. S. Lwów: Gubrynowicz & Schmidt.
- Schwartz, M. S. (1877c). *Gorączka emancypacyi. Opowiadanie*. Övers. S. M. Warszawa: J. Kaufman.
- Stolpe, B. (1965). Emancipationsvurmen – en missförstådd tendensroman. *Hertha*, 2, 9, 18.
- Szwartz [sic!], M. Z. (1864). *Rodzina Romarhierta. Obraz z życia rzeczywistego, ze szwedzkiego*. *Gazeta Polska*, 19–29, 32–54, 59–71.
- Uggla, A. N. (1989). *Från politik till litteratur. Sveriges väg till den polska nationella diktningen under 1800-talet i sju studier*. Uppsala: Uppsala universitetet.
- Öhman, A. (2002). *Populärlitteratur. De populära genrernas estetik och historia*. Lund: Studentlitteratur.

Biografisk notis

Magdalena Wasilewska-Chmura (magdaw59@interia.pl), dr hab., är docent i litteraturvetenskap vid Avdelningen för svenska språket och litteraturen vid Institutionen för germanska språk vid Uniwersytet Jagielloński i Kraków. Hennes forskningsområden är svensk modernism, intermedialitet, kvinnolitteratur och litterär översättning.